

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Piotr Prusinowski (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek (sprawozdawca)

SSA Marek Szymanowski

w sprawie z odwołania S. Sp. z o.o. w B. przy udziale następców prawnych L. G. i J. W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Białymstoku
z udziałem zainteresowanych W. B. i K. T.

o ustalenie obowiązku ubezpieczenia i wysokość podstawy wymiaru składek,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 11 czerwca 2024 r.,

skargi kasacyjnej odwołującej się Spółki od wyroku Sądu Apelacyjnego
w Białymstoku

z dnia 2 grudnia 2021 r., sygn. akt III AUa 986/21,

oddala skargę kasacyjną.

Bohdan Bieniek Piotr Prusinowski SSA Marek Szymanowski

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w Białymstoku wyrokiem z dnia 2 grudnia 2021 r., po rozpoznaniu sprawy z odwołania S. Sp. z o.o. w B. z udziałem następców prawnych L. G. i J. W. oraz przy udziale zainteresowanych W. B., K. T., przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Białymstoku o ustalenie obowiązku ubezpieczenia i wysokość podstawy wymiaru składek, na skutek apelacji organu rentowego od wyroków Sądu Okręgowego w Białymstoku z dnia 18 kwietnia 2018 r. (V U 160/18) i z dnia 25 kwietnia 2018 r. (V U 37/18), zmienił zaskarżone wyroki i oddalił odwołania oraz orzekł o kosztach procesu.

W sprawie ustalono, że pozwany (decyzjami z dnia 21 października i 5 grudnia 2017 r.) stwierdził, że W. B., K. T. jako osoby wykonujące pracę na podstawie umów zlecenia na rzecz S. sp. z o.o. podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym, odpowiednio od 3 lutego 2016 r. do 30 kwietnia 2016 r. i od 22 kwietnia 2017 r. do 7 sierpnia 2017 r. Organ rentowy określił jednocześnie wysokość podstawy wymiaru składek.

Sąd Okręgowy w Białymstoku wyrokami z dnia 18 i 25 kwietnia 2018 r. zmienił zaskarżone decyzje i stwierdził, że W. B. i K. T. nie podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym z tytułu umowy zlecenia.

Z dalszych ustaleń wynikało, że W. B. od 1 marca 2010 r. pobiera emeryturę. Od 1 lutego 2016 r. został zgłoszony do ubezpieczeń społecznych jako pracownik H. sp. z o.o. z podstawami wymiaru składek z tytułu umowy o pracę niższymi niż minimalne wynagrodzenie za pracę. W okresie objętym decyzją, z tytułu wykonywania umowy zlecenia na rzecz S. sp. z o.o. W. B. został zgłoszony do ubezpieczenia zdrowotnego od 3 lutego 2016 r. do 30 kwietnia 2016 r. Z kolei K. T. od 1 czerwca 2005 r. pobiera emeryturę. W okresie od 1 lutego 2017 r. do 29 kwietnia 2017 r. była zgłoszona do ubezpieczeń społecznych jako pracownik D. sp. z o.o., natomiast od 21 kwietnia 2017 r. jako pracownik H. sp. z o.o. Od dnia 22 kwietnia do 7 sierpnia 2017 r. została zgłoszona do ubezpieczenia zdrowotnego z tytułu umowy zlecenia wykonywanej na rzecz S. sp. z o.o. (dalej jako Spółka).

W ocenie Sądu Okręgowego, spór sprowadzał się do wykładni art. 9 ust. 4a oraz art. 9 ust. 2c ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1778, dalej jako ustawa systemowa). Zdaniem Sądu Okręgowego, odesłanie do ust. 2c zawarte w art. 9

ust. 4a ustawy systemowej należy rozumieć w ten sposób, że jeżeli emeryt (rencista) pozostaje w stosunku pracy u innego płatnika, to od umowy zlecenia nie płaci się obowiązkowych składek społecznych. Jeżeli jednak nie pozostaje w stosunku pracy, to do zlecenia stosuje się ust. 2c, czyli emeryt (rencista) musi osiągnąć z innego tytułu minimalne wynagrodzenie, aby nie powstał obowiązek opłacenia składek na ubezpieczenia społeczne.

Wyroki Sądu Okręgowego zaskarżył apelacją organ rentowy, uznając, że doszło do błędnej wykładni prawa, skoro przyjęto, iż zleceniobiorcy mający ustalone prawo do emerytury, którzy zatrudnieni są na podstawie umowy o pracę przez podmiot trzeci, nie podlegają z tytułu umowy zlecenia ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym bez względu na wysokość podstawy wymiaru składek z umowy o pracę, w sytuacji gdy te przepisy uzależniają brak obowiązku podlegania ubezpieczeniom społecznym i co za tym idzie brak obowiązku opłacania składek na ubezpieczenia społeczne od wysokości podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe z tytułu umowy o pracę.

Postanowieniem z dnia 9 stycznia 2019 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku połączył sprawy III AUa 830/18 i III AUa 834/18 do wspólnego rozpoznania i wyrokowania i postanowił dalej prowadzić pod sygnaturą III AUa 830/18. Wyrokiem z dnia 9 stycznia 2019 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku oddalił apelacje, dokonując ustalenia, że Spółka została przekształcona w Spółkę jawną S. w B. (w trybie art. 551 k.s.h.), a następnie ten podmiot został wykreślony z Krajowego Rejestru Handlowego. Rozwiązanie Spółki jawnej nastąpiło bez przeprowadzenia likwidacji. Wspólnikami spółki jawnej byli J. W. i L. G..

Po zawieszeniu postępowania Sąd Apelacyjny następnie prowadził sprawę z udziałem wspólników Spółki jawnej, bowiem jego zdaniem, nie było podstaw do umorzenia postępowania. Dalej Sąd ten przyjął, że ustawodawca sformułował szereg norm, których generalnym założeniem jest pierwszeństwo ubezpieczenia obowiązkowego na podstawie bezwzględnych tytułów ubezpieczenia. Przewidział jednocześnie włączenie do ubezpieczenia na podstawie: (-) tytułów ogólnych obok tytułów bezwzględnych, a także (-) innych tytułów ogólnych mimo wcześniej istniejących tytułów ogólnych w przypadku podstawy wymiaru składek niższej od minimalnego wynagrodzenia. Dodatkowo Sąd Apelacyjny przypomniał, że w myśl

art. 9 ust. 4 ustawy systemowej emeryci i renciści są objęci obowiązkiem ubezpieczenia społecznego jedynie z niektórych tytułów, jeżeli są: (-) pracownikami, (-) członkami spółdzielni rolniczych lub (-) członkami rad nadzorczych, wynagradzanymi z tytułu pełnienia tej funkcji. Ponadto zgodnie z art. 9 ust. 4a ustawy systemowej osoby, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 4 tej ustawy, mające ustalone prawo do emerytury lub renty, podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym, jeżeli równocześnie nie pozostają w stosunku pracy, z zastrzeżeniem ust. 2c i 4b.”

Przepis ten wprowadził zatem obowiązek ubezpieczenia emerytów, którzy nie pozostają w stosunku pracy, jeżeli są osobami wykonującymi pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z k.c. stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. W rozpoznawanej sprawie należy ustalić, jakie znaczenie ma sformułowanie „z zastrzeżeniem ust. 2c i 4b”. Gramatycznie powinno ono odnosić się do pozostawania w stosunku pracy, czyli oznaczać, że nawet jeżeli emeryt- zleceniodawca pozostaje w stosunku pracy, to podlega ubezpieczeniu z tytułu „zlecenia” w sytuacjach przewidzianych w ust. 2c i 4b. Innymi słowy, „zastrzeżenie” rozszerzałoby sytuacje zastosowania przepisu. Powinno tak być, lecz dalsza analiza, w ocenie Sądu Apelacyjnego, wskazuje na to, że powyższe stwierdzenie nie odnosi się do zastosowania art. 9 ust. 2c ustawy systemowej, czyli nie odnosi się do powstania obowiązkowego ubezpieczenia z tytułu „zlecenia” w sytuacji istnienia stosunku pracy.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego został zaskarżony skargą kasacyjną, a Sąd Najwyższy, wyrokiem z dnia 20 kwietnia 2021 r. (II PK 167/19) uchylił zaskarżone orzeczenie i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Białymstoku do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy wskazał, że art. 9 ust. 2c ustawy systemowej ma zastosowanie do emerytów, bo tak wynika z art. 9 ust. 4a tej ustawy. Tym samym nie ma podstaw do różnicowania podlegania ubezpieczeniom społecznym osób mających ustalone prawo do emerytury i podejmujących zatrudnienie na zlecenie lub na podstawie stosunku pracy (por. art. 9 ust. 4 i 4a). Wskazana wyżej miara minimalnego wynagrodzenia określa zatem wyjątek, czyli próg minimalnego wynagrodzenia, na osiągnięcie którego składać się może wynagrodzenie ze stosunku pracy. Ten wyjątek

nie ma zastosowania, gdy łączna podstawa wymiaru składek z umów zlecenia lub z innych tytułów, w tym także ze stosunku pracy, osiągnie minimalne wynagrodzenie.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Apelacyjny podniósł, że przedmiot sporu wyznaczają nie tylko decyzje organu rentowego, lecz także zakres zaskarżenia wyroku Sądu Okręgowego. Przeto w sprawie rzecz sprowadza się do wyjaśnienia czy W. B. i K. T. (zleceniobiorcy) podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, zdrowotnym, wypadkowym w okresie wskazanych w decyzjach. W tej mierze wiąże Sąd Apelacyjny, stosownie do art. 398²⁰ k.p.c., wykładnia prawa dokonana przez Sąd Najwyższy. Ona sprowadza się do tezy, że emeryci i renciści, tak jak pozostali zleceniobiorcy, podlegają obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umów zlecenia, jeżeli równocześnie nie pozostają w stosunku pracy. Zawarte w art. 9 ust. 4a ustawy systemowej zastrzeżenie „odsyłające” do art. 9 ust. 2c tej ustawy, przy uwzględnieniu gramatycznych reguł wykładni, należy rozumieć w ten sposób, że sytuacja prawna zleceniobiorcy uprawnionego do emerytury lub renty, będącego równocześnie pracownikiem, jest regulowana treścią pierwszego z wymienionych przepisów (nie podlega on obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu umowy zlecenia, a podlega im jedynie z tytułu stosunku pracy), ale tylko wtedy, gdy nie będzie wypełniała hipotezy normy ust. 2a. Wspomniane zastrzeżenie oznacza, że sytuacja prawna omawianej osoby w pierwszej kolejności powinna być oceniana przez pryzmat regulacji art. 9 ust. 2c ustawy systemowej i dopiero wówczas, gdy hipoteza normy prawnej zawartej w tym przepisie nie zostanie wypełniona, sytuacja ta będzie uregulowana wprost normą wynikającą z art. 9 ust. 4a tej ustawy, która *a contrario* formułuje zasadę, zgodnie z którą zleceniobiorca uprawniony do emerytury lub renty pozostający w stosunku pracy nie podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umowy zlecenia. Pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w wyroku kasacyjnym konweniuje ze stanowiskiem wyrażonym, w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 2019 r., II UK 548/17 (LEX nr 2638597), że zawarte w art. 9 ust. 4a ustawy systemowej zastrzeżenie „odsyłające” do ust. 2c tego przepisu powoduje, iż zleceniobiorca uprawniony do emerytury lub renty, pozostający równocześnie w stosunku pracy, nie będzie podlegał obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umowy zlecenia tylko wówczas,

gdy wynagrodzenie uzyskiwane przez niego w ramach stosunku pracy osiągnie kwotę co najmniej równą kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę (art. 18 ust. 4 pkt 5a ustawy systemowej).

Sąd Apelacyjny wywiódł, że skoro W. B. ani K. T. nie uzyskiwali minimalnego progu przychodu stanowiącego podstawę wymiaru składek ze stosunku pracy, to podlegali oni w tym okresie ubezpieczeniom społecznym także ze stosunku zlecenia.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżył w całości skargą kasacyjną pełnomocnik następców prawnych L. G. i J. W., wskazując na naruszenie: (-) art. 9 ust. 2c oraz ust. 4a ustawy systemowej, przez ich wadliwą wykładnię, co w konsekwencji doprowadziło do ich błędnego zastosowania; (-) art. 9 ust. 2c oraz ust. 4a ustawy systemowej, przez ich niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji zobowiązanie płatnika składek do opłacenia składek ubezpieczenia emerytalnego, rentowego i wypadkowego, podczas gdy tego rodzaju zobowiązanie składkowe w ogóle nie powstało.

Mając powyższe na uwadze, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Białymstoku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania przed Sądem Najwyższym oraz we wszystkich instancjach; ewentualnie domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie jest zasadna. Skarżący zupełnie traci z pola widzenia, że zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego zapadł w sytuacji opisanej w art. 398²⁰ k.p.c. W takiej sytuacji sąd powszechny, któremu sprawa została przekazana, związany jest wykładnią prawa dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że związanie sądu drugiej instancji, o którym mowa w art. 398²⁰ k.p.c., dotyczy tylko wykładni prawa, tj. wypowiedzi dotyczących interpretacji przepisów prawa rozważanych przez Sąd Najwyższy w ramach oceny podstaw kasacyjnych, w tym przede wszystkim zarzutów, które stanowiły podstawę uchylenia zaskarżonego orzeczenia (zob. wyroki Sądu

Najwyższego: z dnia 23 października 2002 r., II CKN 860/00, LEX nr 75274; z dnia 7 kwietnia 2016 r., II CSK 230/15, OSNC-ZD 2017 nr D, poz. 60 i z dnia 4 października 2019 r., I CSK 401/18, OSNC-ZD 2021 nr 2, poz. 15). Innymi słowy, chodzi o wyjaśnienie treści przepisów mających zastosowanie w danej sprawie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2020 r., III UK 49/19, LEX nr 3168848). Podkreśla się także konieczność ścisłej wykładni tego przepisu, z którego wynika związanie sądu drugiej instancji jedynie wykładnią prawa, a nie jakimkolwiek wytycznymi Sądu Najwyższego co do dalszego postępowania (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 12 grudnia 2001 r., V CKN 437/00, LEX nr 54435; z dnia 7 czerwca 2019 r., I CSK 240/18, LEX nr 2691573).

Uwzględniając wyżej przedstawioną interpretację art. 398²⁰ zd. pierwsze k.p.c. ustalenie zakresu związania sądu drugiej instancji wykładnią prawa dokonana przez Sąd Najwyższy wiąże się z koniecznością analizy wypowiedzi Sądu Najwyższego zawartej w uzasadnieniu wyroku uchylającego wyrok sądu drugiej instancji i przekazującej sprawę temu sądowi do ponownego rozpoznania w powiązaniu z zarzutami wypełniającymi podstawę skargi kasacyjnej. Wykładnia określonego przepisu prawa materialnego czy procesowego jest dokonywana przez Sąd Najwyższy tylko w pewnych granicach wyznaczonych ich zastosowaniem (bądź niezastosowaniem) w rozpoznawanej sprawie w odniesieniu do ustalonego w sprawie stanu faktycznego (w odniesieniu do przepisów prawa materialnego) albo określonych sytuacji procesowych (w odniesieniu do przepisów prawa procesowego), które zaistniały w rozpoznawanej sprawie.

W uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 2021 r., II USKP 38/21 wskazano, że wyłącznie przyjęte w art. 9 ust. 4a ustawy systemowej („jeżeli równocześnie nie pozostają w stosunku pracy”) ustępuje wobec dodania w tym przepisie zastrzeżenia łączonego z nową regulacją z art. 9 ust. 2c tej ustawy. Przyjęta w niej miara minimalnego wynagrodzenia określa wyjątek, czyli próg, na osiągnięcie którego składać się może wynagrodzenie ze stosunku pracy. Ten wyjątek nie ma zastosowania, gdy łączna podstawa wymiaru składek z umów zlecenia, lub z innych tytułów (w tym nawet tylko ze stosunku pracy) osiąga minimalne wynagrodzenie.

Zaprezentowany pogląd (niezależnie od potencjalnej wady związanej z obsadą Sądu Najwyższego – zob. zamiast wielu uzasadnienie uchwały połączonych trzech izb Sądu Najwyższego - Izba Cywilna, Karna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20, OSNKW 2000 nr 2, poz. 1 i OSNC 2020 nr 4, poz. 34 oraz J. Gudowski: *Iudex impurus*. Wyłączenie z mocy samej ustawy sędziego objętego zarzutem wadliwego powołania lub przejścia na wyższe stanowisko sędziowskie, PS 2022 nr 5, s. 7-26) jest jednolicie wykładany w orzecznictwie Sądu Najwyższego, to znaczy, gdy podstawa wymiaru składek z tytułu pozostawania w stosunku pracy będzie niższa niż kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę, zleceniobiorca uprawniony do emerytury lub renty pozostający w stosunku pracy będzie podlegał obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym również z tytułu wykonywania umowy zlecenia (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 2023 r., I USK 41/23, LEX nr 3592122).

Sąd Apelacyjny, rozpoznając sprawę ponownie, uwzględnił kierunek wykładni prawa zaprezentowany przez Sąd Najwyższy, a zatem nie mógł się dopuścić błędnej wykładni przepisów prawa materialnego, jakie zostały wskazane w skardze kasacyjnej. Dodać przy tym należy, że stan faktyczny był bezsporny i ponowne rozpoznanie sprawy nie wiązało się z korektą ustaleń faktycznych. Tym samym przedstawione w skardze kasacyjnej wyroki Sądu Apelacyjnego w Białymstoku (III AUa 836/18) i Gdańsku (III AUa 61/17) nie mogą zniweczyć skutku wynikającego z art. 398²⁰ k.p.c. Podobnie zresztą jak negacja wykładni prawa dokonana w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 2019 r., II UK 548/17 (LEX nr 2638597), mocą którego wyjaśniono także, że zawarte w art. 9 ust. 4a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych zastrzeżenie „odsyłające” do ust. 2c tego przepisu powoduje, że zleceniobiorca uprawniony do emerytury lub renty pozostający równocześnie w stosunku pracy nie będzie podlegał obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umowy zlecenia tylko wówczas, gdy wynagrodzenie uzyskiwane przez niego w ramach stosunku pracy osiągnie kwotę co najmniej równą kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę (art. 18 ust. 4 pkt 5a powołanej ustawy).

Sumując, zaskarżony wyrok odpowiada prawu, a skarga kasacyjna podlega oddaleniu. Dlatego Sąd Najwyższy orzekł z mocy art. 398¹⁴ k.p.c.

[SOP]

[ms]